

Устінова-Бойченко Г. М.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри права

Державного університету економіки та технологій

ORCID: 0000-0001-5821-3832

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СТРАЙК ТА ЙОГО ЗАКОНОДАВЧЕ ОБМЕЖЕННЯ

CONSTITUTIONAL PRINCIPLES OF PROTECTING THE RIGHT TO STRIKE AND ITS LEGISLATIVE RESTRICTION

Стаття присвячена комплексному аналізу правової природи права на страйк у системі трудового права України з урахуванням міжнародно-правових стандартів та особливостей його реалізації в умовах дії воєнного стану. Досліджено нормативно-правові засади закріплення права на страйк у національному законодавстві, зокрема в Конституції України та Законі України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)», а також розкрито його зміст як гарантованої законом форми колективного захисту трудових прав і соціально-економічних інтересів найманих працівників.

Особливу увагу приділено міжнародно-правовим актам, що формують європейські стандарти реалізації права на страйк, зокрема Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакту про економічні, соціальні і культурні права, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та Європейській соціальной хартії (переглянутій). Проаналізовано значення практики Європейського суду з прав людини як джерела тлумачення змісту права на страйк та допустимих меж його обмеження, з урахуванням принципів необхідності, законності та пропорційності.

Окремий розділ статті присвячено правовому режиму воєнного стану та обґрунтуванню допустимості тимчасового обмеження права на страйк відповідно до статті 19 Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Розкрито правові позиції Конституційного Суду України щодо співвідношення обмеження конституційних прав і свобод та визначення меж їхньої сутності, а також застосування цих підходів до права на страйк в умовах збройної агресії.

Зроблено висновок, що право на страйк не належить до абсолютних прав і може бути тимчасово обмежене в умовах воєнного стану з метою захисту національної безпеки, громадського порядку та безперебійного функціонування критично важливих сфер життєдіяльності. Такі обмеження відповідають як конституційним засадам, так і міжнародно-правовим стандартам за умови їх законності, обґрунтованості та пропорційності.

Ключові слова: право на страйк, трудове право України, колективні трудові спори, міжнародні трудові стандарти, Європейська соціальна хартія, Європейський суд з прав людини, Конституційний Суд України, обмеження прав і свобод, воєнний стан, національна безпека.

The article is devoted to a comprehensive analysis of the legal nature of the right to strike in the labor law system of Ukraine, taking into account international legal standards and the peculiarities of its implementation under martial law. The normative and legal principles of enshrining the right to strike in national legislation are studied, in particular in the Constitution of Ukraine and the Law of Ukraine “On the Procedure for Resolving Collective Labor Disputes (Conflicts)”, and its content is also revealed as a legally guaranteed form of collective protection of labor rights and socio-economic interests of employees.

Particular attention is paid to international legal acts that form European standards for the implementation of the right to strike, in particular the Universal Declaration of Human Rights, the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and the European Social Charter (revised). The significance of the practice of the European Court of Human Rights as a source of interpretation of the content of the right to strike and the permissible limits of its restriction, taking into account the principles of necessity, legality and proportionality, is analyzed.

A separate section of the article is devoted to the legal regime of martial law and the justification of the admissibility of temporary restrictions on the right to strike in accordance with Article 19 of the Law of Ukraine “On the Legal Regime of Martial Law”. The legal positions of the Constitutional Court of Ukraine on the correlation of restrictions on constitutional rights and freedoms and the definition of the limits of their essence are revealed, as well as the application of these approaches to the right to strike in conditions of armed aggression.

The conclusion is made that the right to strike is not an absolute right and may be temporarily restricted in conditions of martial law in order to protect national security, public order and the uninterrupted functioning of critically important spheres of life. Such restrictions comply with both constitutional principles and international legal standards, provided that they are legal, justified and proportional.

Key words: right to strike, labor law of Ukraine, collective labor disputes, international labor standards, European Social Charter, European Court of Human Rights, Constitutional Court of Ukraine, restrictions on rights and freedoms, martial law, national security.

Постановка проблеми. Пріоритетним обов'язком держави є забезпечення ефективного захисту та реалізації прав і законних інтересів громадян. Особливе значення для працюючого населення має гарантування соціально-економічних прав, одним із яких, відповідно до норм міжнародного права та законодавства України, є право на страйк. Зазначене право як складне соціально-правове явище зумовлює виникнення значної кількості теоретичних і практичних питань, що постають як у науковій доктрині, так і в правозастосовній діяльності. У зв'язку з цим актуалізується необхідність комплексного дослідження проблем реалізації права на страйк, зокрема шляхом аналізу національного законодавства, практики Європейського суду з прав людини та визначення перспектив його застосування у процесі вирішення спірних правових ситуацій.

Мета дослідження. Метою наукової статті є дослідження конституційних засад забезпечення права на страйк, особливо під час запровадження воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика забезпечення реалізації права на страйк була предметом уваги багатьох науковців, серед яких О. М. Ярошенко, Г. І. Чанишева, В. Бонтлаб, О. М. Рим, Н. М. Швець та інші дослідники. Попри наявність значної кількості наукових, питань реалізації права на страйк під час воєнного стану в роботах українських науковців висвітлено фрагментарно.

Виклад основного матеріалу. В українському законодавстві право на страйк передбачено в таких основних нормативно-правових актах, як Конституція України та Закон України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)».

Конституція України закріплює за особами, які здійснюють трудову діяльність, право на страйк як засіб захисту їхніх економічних і соціальних інтересів. Реалізація зазначеного права здійснюється у порядку, визначеному законом, із урахуванням необхідності забезпечення національної безпеки, охорони здоров'я населення, а також прав і свобод інших осіб. При цьому конституційні норми передбачають заборону будь-яких форм примусу до участі або відмови від участі у страйку. Встановлення обмежень або заборони страйку допускається виключно на законодавчому рівні [1].

Страйк у трудовому праві України доцільно визначати як гарантовану законом форму колективного захисту трудових прав та інтересів найманих працівників, що полягає у тимчасовому, організованому та добровільному припиненні виконання ними трудових обов'язків з метою

врегулювання колективного трудового спору (конфлікту), яка застосовується як крайній засіб за умови безрезультатності примирних процедур або ухилення роботодавця чи уповноважених ним суб'єктів від їх проведення чи виконання досягнутих домовленостей.

Зазначена форма колективних дій реалізується на підставі рішення, прийнятого загальними зборами (конференцією) найманих працівників у порядку, встановленому законом, за умови дотримання принципу добровільності участі у страйку, обов'язку завчасного повідомлення роботодавця та інших заінтересованих суб'єктів, а також із урахуванням особливостей організації галузевих і територіальних страйків.

Нормативною основою такого розуміння страйку є положення статей 17–24 Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)», які визначають поняття страйку, умови його оголошення та проведення, порядок прийняття відповідного рішення, гарантії добровільності участі працівників, а також обов'язки сторін колективного трудового спору [2].

На міжнародному рівні право на страйк закріплене у Загальній декларації прав людини від 10 грудня 1948 року (стаття 20 – у контексті права на свободу мирних зібрань і асоціацій) [3], Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 року (підпункт d пункту 1 статті 8) [4], у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року (стаття 11 – свобода зібрань та об'єднання) [5].

Європейська соціальна хартія, ухвалена Радою Європи 18 жовтня 1961 року, закріпила право на страйк як одну з ключових соціально-трудова гарантій. Зазначений міжнародно-правовий акт став першою багатосторонньою угодою, спрямованою на комплексне регулювання колективних трудових відносин і механізмів вирішення трудових спорів. У статті 6 Хартії передбачено, що з метою забезпечення ефективного укладання колективних договорів працівникам і роботодавцям гарантується право на колективні дії у разі виникнення конфліктів інтересів, включно з правом на страйк, за умови дотримання зобов'язань, що випливають із раніше укладених колективних договорів. Водночас Європейська соціальна хартія передбачає можливість нормативного регулювання порядку реалізації права на страйк на національному рівні. Таке регулювання допускається за умови, що встановлені обмеження мають законний характер, є необхідними в демократичному суспільстві та спрямовані на забезпечення захисту прав і свобод інших осіб, а також

охорону публічних інтересів, зокрема державної безпеки, громадського порядку, здоров'я населення та суспільної моралі. Подальший розвиток зазначених положень отримав відображення у переглянутій Європейській соціальній хартії, прийнятій 3 травня 1996 року, яка розширила та уточнила зміст соціально-економічних прав. Україна ратифікувала цей міжнародний договір 7 травня 1999 року, взявши на себе зобов'язання забезпечувати реалізацію права на страйк відповідно до європейських соціальних стандартів та з урахуванням національних особливостей правового регулювання [6].

Ратифікація Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року стала визначальним етапом інтеграції національної правової системи до європейського правового простору та забезпечила громадянам України можливість звернення до Європейського суду з прав людини з метою захисту своїх конвенційних прав. Відповідно до статті 1 Закону України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» від 17 липня 1997 року [7]¹, Україна взяла на себе зобов'язання безумовно визнавати юрисдикцію Європейського суду з прав людини у всіх питаннях, що стосуються тлумачення та застосування положень Конвенції.

Зазначене зобов'язання зумовлює необхідність урахування практики ЄСПЛ як джерела інтерпретації конвенційних стандартів прав людини, зокрема й у сфері реалізації та обмеження права на страйк, у процесі правозастосування та науково-правового аналізу.

Те, що для тлумачення зазначених положень важливе значення має практика Європейського суду з прав людини, підтверджується рішенням у справі *Schmidt and Dahlström v. Sweden*, в якому Суд зазначив, що право на створення професійних спілок та вступ до них передбачає можливість, за умов, які не суперечать статті 11 Конвенції, домагатися через відповідні організації захисту професійних інтересів. Зазначена правова позиція ЄСПЛ свідчить про те, що право на об'єднання у професійні спілки для захисту трудових інтересів охоплює й право на страйк як одну з форм їх колективного захисту [8].

Реалізація права на страйк підкріплюється нормами національного та міжнародного права, тому воно є непорушним та гарантованим, разом з тим, законодавство допускає можливість обмеження цього права за наявності виключних обставин.

¹ Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17.07.1997 № 475/97-ВР : станом на 13 берез. 2006 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-вр#Text> (дата звернення: 20.12.2025).

Відповідно до статті 19 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», з метою забезпечення законності та стабільності конституційного ладу в період дії воєнного стану встановлюється низка імперативних заборон. Зокрема, на час воєнного стану виключається можливість внесення змін до Конституції України та Конституції Автономної Республіки Крим, що спрямовано на запобігання трансформації основ конституційного устрою в умовах надзвичайної безпекової ситуації.

Крім того, законодавець передбачає тимчасову заборону на проведення виборів Президента України, виборів до Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, а також виборів до органів місцевого самоврядування і всеукраїнських та місцевих референдумів. Такі обмеження зумовлені необхідністю гарантування безперервності функціонування органів державної влади та недопущення порушення демократичних процедур в умовах воєнної загрози.

Окремо стаття 19 вищезазначеного Закону встановлює заборону на проведення страйків, масових зібрань та інших акцій колективного характеру, що обґрунтовується потребою забезпечення громадської безпеки, обороноздатності держави та підтримання публічного порядку в умовах воєнного стану [9].

У правовій позиції Конституційного Суду України зазначається, що поняття «обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина» у розумінні частини першої статті 64 Конституції України слід тлумачити як таке, що охоплює звуження обсягу відповідних прав і свобод, не передбачене Конституцією, а також встановлення додаткових правових вимог, які фактично унеможливають або істотно ускладнюють реалізацію свободи об'єднання, зокрема шляхом перешкоджання створенню об'єднань громадян.

Водночас Конституційний суд України наголошує на необхідності розмежування власне обмеження основоположних прав і свобод та визначення меж їхньої сутності, що здійснюється через нормативне закріплення процедурних і організаційних аспектів реалізації відповідного права. Таке законодавче унормування визнається допустимим за умови, що воно має на меті не звуження змісту права, а його конкретизацію, уточнення порядку реалізації та встановлення загальних рамок здійснення основоположних прав і свобод. Зазначена правова позиція викладена в абзаці другому пункту 10 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 12 червня 2007 року № 2-рп/2007 у справі щодо відповідності Конституції України окремих положень Закону України «Про політичні партії в Україні» [10].

Звісно, зазначене рішення не дає відповіді щодо обмеження права на проведення страйку, але у ньому чітко представлені загальні

принципи щодо обмеження конституційних прав і свобод, які є релевантними для обґрунтування обмежень, зокрема права на страйк під час воєнного стану.

Конституційний Суд України зазначає, що обмеження конституційних прав і свобод має встановлюватися виключно Конституцією та законами України, бути правомірним, обґрунтованим, потрібним і пропорційним, а також спрямованим на досягнення легітимної мети – наприклад, захисту національної безпеки, громадського порядку чи інших важливих суспільних інтересів, підкреслює, що інші нормативні обмеження прав не можуть бути свавільними чи несправедливими; закони повинні визначати такі обмеження таким чином, щоб вони не порушували сутності права і забезпечували баланс між публічними інтересами та індивідуальними правами; обмеження повинно бути домірним і мінімально обтяжливим для людини або груп осіб. Загальна позиція Конституційного суду України щодо обмежень прав і свобод відповідає конституційним критеріям: такі обмеження можуть бути встановлені лише в порядку, передбаченому Конституцією та законами України, з легітимною метою, суспільною необхідністю та пропорційністю. Це впливає із практики Суду щодо інших прав (наприклад, свободи і особистої недоторканності) – принципи, сформульовані КСУ, логічно поширюються і на інші свободи під час воєнного чи надзвичайного стану [10].

Висновки. Таким чином, Конституційний Суд України підтверджує, що режим воєнного стану не автоматично «скасовує» права людини, але створює юридичну основу для їх тимчасового та обґрунтованого обмеження, якщо це необхідно для захисту національної безпеки, громадського порядку та інших конституційно значущих цілей. Обмеження права на проведення страйку

в умовах дії воєнного стану зумовлюється необхідністю забезпечення пріоритету публічних інтересів над індивідуальними та колективними трудовими правами в ситуації збройної агресії та підвищеної загрози національній безпеці. У період воєнного стану держава зобов'язана гарантувати безперервне функціонування критично важливих сфер життєдіяльності, зокрема оборони, енергетики, транспорту, зв'язку, охорони здоров'я та систем життєзабезпечення населення, що є несумісним із можливістю масового припинення трудової діяльності.

З позицій конституційного права, право на страйк не належить до переліку абсолютних прав і свобод, а відтак може бути тимчасово обмежене в умовах воєнного або надзвичайного стану за умови дотримання принципів законності, необхідності та пропорційності. Такі обмеження відповідають і міжнародно-правовим стандартам, оскільки Європейська соціальна хартія (переглянута) допускає національне регулювання реалізації права на страйк з міркувань захисту державних інтересів, національної безпеки та прав інших осіб, а практика Європейського суду з прав людини визнає допустимість втручання держави у реалізацію соціально-економічних прав за наявності легітимної мети та у демократичному суспільстві.

Крім того, в умовах воєнного стану страйк як форма колективного трудового протесту може створювати ризики дестабілізації суспільних відносин, ускладнювати мобілізаційні процеси, порушувати безперервність управління та використовуватися як інструмент інформаційного чи гібридного впливу з боку держави-агресора. З огляду на це, тимчасове обмеження права на страйк розглядається як виправданий захід правового реагування, спрямований на захист суверенітету, територіальної цілісності та безпеки держави.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 19.12.2025).
2. Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів) : Закон України від 03.03.1998 № 137/98-ВР : станом на 13 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/137/98-вр#Text> (дата звернення: 19.12.2025).
3. Загальна декларація прав людини (рос/укр) : Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 20.12.2025).
4. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16.12.1966 : станом на 19 жовт. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення: 25.11.2025).
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 25.11.2025).
6. Європейська соціальна хартія (переглянута) : Хартія Ради Європи від 03.05.1996 : станом на 7 верес. 2016 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text (дата звернення: 20.12.2025).
7. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17.07.1997 № 475/97-ВР : станом на 13 берез. 2006 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-вр#Text> (дата звернення: 20.12.2025).
8. HUDOC – european court of human rights. HUDOC – *European Court of Human Rights*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%3A%5B%5D%7D> (дата звернення: 20.12.2025).

9. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII : станом на 14 трав. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 19.12.2025).

10. 4.1.2. межі та обмеження. втручання | конституційний суд україни. *Конституційний Суд України | Офіційний вебсайт*. URL: https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/412-mezhi-ta-obmezheniya-vtruchannya?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 20.12.2025).

Дата першого надходження статті до видання: 09.11.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 12.12.2025

Дата публікації (оприлюднення) статті: 31.12.2025